

Velskrevet, lille mesterværk om racismeparagraffen

Historiker Sofie Lene Bak har skrevet en meget vellykket bog om racismeparagraffen. Den er en del af Aarhus Universitetsforlags serie med '100 danmarkshistorier' og er et vigtigt bidrag til forståelsen af paragraffens historiske kontekst.

Simon Kratholm Ankjærgaard 06.10.2021

BØGER // ANMELDELSE – Historiker Sofie Lene Bak har skrevet den 48. bog i Aarhus Universitetsforlags serie '100 danmarkshistorier'. Den handler om racismeparagraffen og er et velskrevet og vigtigt bidrag til forståelsen af en paragraf, der så dagens lys i 1939 og som ikke blot var et tidsbillede men også et nationalt sindsbillede.

I juni i år blev en 29-årig mand **idømt et års ubetinget fængsel ved retten i Aalborg**. Han stod anklaget for at have indsmurt rød maling på byens jødiske kirkegård og for at have uddelt flyers med stærkt antisemitisk indhold.

Han blev dømt efter den såkaldte racismeparagraf og skriver sig dermed ind i en længere, historisk og juridisk fortælling om netop denne paragraf. Men hvornår blev den indført? Og hvorfor? Det har Sofie Lene Bak – en af landets førende historikere indenfor mellemkrigstid, besættelsestid og antisemitisme – sat sig for at folde ud som en del af **Aarhus Universitetsforlags serie med '100 danmarkshistorier'**.

I hendes optik er en stor del af den debat, som paragraffen i dag skaber, et ekko af de diskussioner og debatter, der fandt sted dengang i 1930'erne, da loven blev til, og

dengang i løbet af den tyske besættelse af Danmark, da paragraffen skulle stå sin prøve i de danske retssale

Det er den 48. bog i serien, og Sofie Lene Bak er ikke bare den rette kapacitet til at forløse fortællingen – hun har også en relevant pointe at skrive ud fra; vi bliver nødt til at forstå racismeparagraffens historie for at forstå, hvad det er, der sker i dag. I hendes optik er en stor del af den debat, som paragraffen i dag skaber, et ekko af de diskussioner og debatter, der fandt sted dengang i 1930'erne, da loven blev til, og dengang i løbet af den tyske besættelse af Danmark, da paragraffen skulle stå sin prøve i de danske retssale – særligt i forbindelse med én af periodens mest spektakulære retssager.

Bogen er en overskuelig sag – dét ligger i selve formatet med de 100 danmarkshistorier. Det er et format, jeg er ret vild med, og jeg vil gerne sende en generel ros til Aarhus Universitetsforlag og redaktørerne bag for deres evne til at finde de rette historikere, eksperter og forfattere til at forløse fortællingerne. Sofie Lene Bak har i min optik skabt et lille velskrevet mesterværk, der i klart og medrivende sprog fortæller om skabelsen af en af de vigtigste paragraffer i danmarkshistorien. En paragraf, der ikke bare var et billede på en tid, men også på et (selvopfattet) nationalt sind.

Steincke kamp for paragraffen

I 1939 var den tidligere socialminister **K. K. Steincke** justitsminister – og på sin vis en skikkelse af sin tid. Han flirtede med idéerne om racehygiejnen og stod også for en forholdsvis striks politik overfor de jødiske flygtninge, der i løbet af 1930'erne kom til Danmark fra Det Tredje Rige og fra Tjekkoslaviet. Han havde dog en indædt aversion mod nazismen og dens totalitære søsterbevægelser, der på dette tidspunkt holdt flere af kontinentets lande i deres jerngreb, og som – i hvert fald i forhold til nazismen i Tyskland – havde et stærkt antisemitisk præg.

Denne aversion var drivkraften bag hans kamp for en paragraf, der kunne bruges til at slå hårdt ned på antisemitiske, racistiske ytringer. Og i hans (og andres) optik flugtede dette fint med billedet af Danmark som noget radikalt andet end Det Tredje Rige. Hvor det nye Stortyskland var antisemitisk, totalitært og antidemokratisk, var det lille naboland mod nord beskyttende overfor sine borgere, antitotalitært og dybt demokratisk.

Ytringsfriheden krænkes i bestræbelserne på at slå ned på racistiske og antisemitiske ytringer. Der ryger noget frihed i den store kamp mod frihedsfornægterne

Paragraffen blev dog ikke indført i straffeloven uden politiske sværds slag. Især i den borgerlige lejr var man bekymret for denne indskrænkning af ytringsfriheden. **Svenning Rytter** fra Venstre er blevet berømt for sin kommentar til

Steinckes paragraf-forslag: ”Jeg ved godt, at ministeren decideret og absolut ikke er nazist, men jeg ville ønske, at han var så lidt nazist, at han ikke ville gennemføre nazistiske regler”.

Dilemmaet står med denne kommentar tydeligt frem. Racismeparagraffen skal ses som et værn mod antisemitisme og totalitarisme, som en dansk protest mod de nazistiske strømninger i (og fra) syd, men er i sit væsen selv indskrænkende og ja, måske også et totalitaristisk greb. Ytringsfriheden krænkes i bestræbelserne på at slå ned på racistiske og antisemitiske ytringer. Der ryger noget frihed i den store kamp mod frihedsfornægterne.

Bogomslag, Aarhus Universitetsforlag

Antisemitismens ansigt i Danmark

Et af Sofie Lene Baks vigtigste bidrag til historieformidlingen i Danmark har netop været indenfor studiet af antisemitismen i Danmark. Hun har af flere omgange, på flere måder og på flere platforme fortalt levende og nuanceret om netop de strømninger i 1930'erne og første halvdel af 1940'erne. Racismeparagraffen skal forstås i det lys – eller mørke, om man vil.

Den skal forstås som et værn mod antisemitismen, men selvom den med rette kunne kaldes (og af nogle også blev kaldt) for en jødeparagraf, så lykkes det i selve udformningen af paragraffens ordlyd at undgå at skrive antisemitismen og jødedommen direkte ind. Formuleringen af paragraf 226B bliver således:

”Den, der ved udspredelse af falske rygter eller beskyldninger, forfølger eller ophidser til had mod en gruppe af den danske befolkning på grund af dens tro, afstamning eller statsborgerforhold, straffes med hæfte eller under formildende omstændigheder med bøde. Er rygterne eller beskyldningerne fremsat i trykt skrift eller på anden måde, hvorved de er nået ud til en større kreds, er straffen hæfte eller under skærpede omstændigheder fængsel indtil et år”.

Paragraffen kommer alvorligt i spil i de første år af Besættelsen. På anklagebænken sidder blandt andet **Aage H. Andersen** og **forfatteren Olga Eggers**. De er begge erklærede antisemitter og nationalsocialister og står sammen bag ugebladet 'Kamptegnet', hvis forbillede var det tyske 'Der Stürmer'.

På et tidspunkt, hvor Det Tredje Rige for alvor var ved at få gang i sin 'Endlösung', den endelige løsning på jødespørgsmålet, lykkedes det i det besatte Danmark for en ung, jødisk kvinde at stævne et antisemitisk blad

Der var tale om et decideret smædeskrift vendt mod de jøder, der levede i Danmark, herunder måske særligt de prominente af slagsen. Det er bladets dækning af **P. M. Daell**, der fører til en meget spektakulær retssag og en række profilerede retsopgør ved flere forskellige domstole. Daell var grosserer og grundlæggeren af Daells Varehus. Han havde blandt andet vækket de danske nationalsocialisters vrede, da han havde nægtet at støtte de danske frivillige, der skulle kæmpe med de tyske tropper i Finland. I 'Kamptegnet' blev han blandt andet beskyldt for at have en affære med frøken Wassermann, der var hans privatsekretær og – vigtigt i denne sammenhæng – af polsk-jødisk slægt.

Daell og Wassermann lagde sag an mod 'Kamptegnet' og mod Andersen og Eggers. Som et billede på samarbejdspolitikken, herunder tyskernes interesse i at holde fast i den og ikke rokke båden, så var der ingen opbakning til de to nationalsocialister fra Besættelsesmagtens side. Man havde i de første år af krigen – fra tysk side – ikke gjort noget synderligt for at imødegå danskernes modstand mod antisemitiske propaganda. Faktisk arbejdede **Werner Best**, Rigsbefuldmægtiget fra efteråret 1942, aktivt for at få lukket 'Kamptegnet', der i hans optik var en torn i øjet og en trussel mod samarbejdspolitikken.

I byretten blev Andersen og Eggers idømt henholdsvis 80 og 120 dages hæfte – samtidig med at de skulle betale erstatning til Daell og Wassermann. Senere afprøvninger ved højere domstole skærpede kun dommene. Og det er en tankevækkende situation, skriver Sofie Lene Bak. For på et tidspunkt, hvor Det Tredje Rige for alvor var ved at få gang i sin 'Endlösung', den endelige løsning på jødespørgsmålet, lykkedes det i det besatte Danmark for en ung, jødisk kvinde at stævne et antisemitisk blad.

Sofie Lene Bak bruger en del af bogen på at beskrive retssagerne mod Andersen og Eggers. Det får skær af et retssalsdrama og er en medrivende del af bogen – og vigtigt, fordi det illustrerer, hvad racismeparagraffen er født ud af og hvordan den blev praktiseret

Sofie Lene Bak bruger en del af bogen på at beskrive retssagerne mod Andersen og Eggers. Det får skær af et retssalsdrama og er en medrivende del af bogen – og vigtigt, fordi det illustrerer, hvad racismeparagraffen er født ud af og hvordan den blev praktiseret.

Som historiker er jeg vild med dette perspektiv og fokus og med Sofie Lene Baks sylespidse måde at formidle på. Jeg kunne dog godt savne en skarpere og længere diskussion af racismeparagraffens liv fra midten af det 20. århundrede og frem – med et særligt fokus på paragraffens effekt i dag.

Sofie Lene Bak dækker det, men kunne godt – mod slutningen af bogen – gå et spadestik dybere. Den anke må dog ikke skygge for den overordnede bedrift; Sofie Lene Baks vellykkede ambition om at skrive paragraffen ind i historien – særligt den første del af historien.

Sofie Lene Bak: *Racismeparagraffen*

100 sider

99,95 kr.

Aarhus Universitetsforlag

Udkommet 9. september

100 DanmarkshistorierbesættelsenracismeparagraffenSofie Lene Bak

Simon Kratholm Ankjærgaard

Simon Kratholm Ankjærgaard er journalist, forfatter og historiker. Han har de seneste fem år arbejdet som freelancer, men har tidligere været journalist i Berlingske Media og redaktør på Hus Forbi.